

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

مدرسه ی علمیه کریمه ی اهل بیت (سلام الله علیه)

شهرستان خوانسار

مقاله علمی پژوهشی

عنوان :

تأثیر محیط در سیرهء اخلاقی حضرت علی (ع) قبل از اسلام

استاد راهنما :

حجت الاسلام و المسلمین صفر علی قانونی

پژوهشگر :

هاجر احمدی

سال تحصیلی

۱۳۹۶-۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

وجود پر خیر و برکت حضرت امیر مومنان علی بن ابوطالب (ع) در طول تاریخ از نظر ابعاد مختلف و توسط دانشمندان از ادیان و مذاهب مختلف مورد مطالعه و پژوهش قرار گرفته است ؛ ما در این مقاله علمی پژوهشی به بررسی تاثیر محیط در سیره اخلاقی حضرت علی علیه السلام قبل از اسلام پرداختیم ؛ در ابتدا واژه ها استفاده شده در عنوان را از نظر لغوی و اصطلاحی بررسی نمودیم ، سپس در سه فصل با مطالع بر روی جامعه دوران قبل از اسلام در مکه که حضرت امام علی (ع) در آن جامعه می زیستند و البته بیان این سوال که آیا محیط آن روز های مکه بر روی سیره اخلاقی امام علی(ع) تاثیر گذارده یا خیر به این نتیجه رسیدیم که از میان تمام ناپاکی ها و رذایل اخلاقی فردی و اجتماعی موجود در مدنیت آن روز حجاز علی (ع) نه تنها ذره ای تحت تاثیر قرار نگرفته اند بلکه بعد ها با اخلاق نیکو و فضائل انسانی ایشان باعث پیشرفت و رشد اخلاقی آن جامعه نیز شده اند.

کلید واژه ها : حضرت علی (علیه السلام)، محیط، اخلاق.

مقدمه

بزرگ و پیشوای جهان اسلام امیر مومنان حضرت علی علیه السلام از چهره های بسیار درخشان و برجسته است که نظیر او در تاریخ بشر بسیار کم است و به حق می توان او را رهبر بزرگ انسان ها و نمونه عالی انسان کامل خواند.

علی علیه السلام از نظر عقیده و ایمان و خلوص و پاکی تقوا علم و دانش شهادت و شجاعت ، عطوفت مهربانی، عدالت و دادگری، عشق و علاقه به خداوند و سایر ارزش های انسانی در درجه ای قرار گرفته است که ابعاد شخصیت او را نمی توان با مقیاس های عادی اندازه گیری نمود

هدف از انتخاب این موضوع شناختن شخصیت حضرت علی علیه السلام و شناساندن ایشان و سیره ی اخلاقی و رفتاری حضرتش به دیگران است. این که شخصیت حضرت علی (ع) چگونه شخصیتی بوده است و در محیطی که آکنده از خفقان و آلودگی و فساد بوده است چگونه رشد و پرورش یافته و به این درجه از کمال رسیده اند. و اینکه این محیط چه تاثیری بر سیره اخلاقی ایشان نهاده است.

و آیا اینکه محیط می تواند در شکل گیری شخصیت و سیره اخلاقی این بزرگوار تاثیری گذارده باشد یا خیر اگر اینگونه بوده است چه و اگر نه چرا؟

منظور از محیط هم دراین پژوهش ما در واقع جامعه ی مدنی افراد و آیین ها و رسوم آن سال های مکه و سرزمین حجاز است.

و ما در این پژوهش بررسی می کنیم که وجود مبارک حضرت امیر المومنین(ع) با چه شرایطی در این دوران سیاه و تاریک از تاریخ و جغرافیا به عالی ترین مراتب اخلاق رسیده اند.

مفهوم شناسی

در این بخش از پژوهش به بررسی معانی لغوی و اصطلاحی سه واژه سیره، محیط و اخلاق در منابعی از جمله فرهنگ لغت دهخدا، فرهنگ لغت معین و همچنین سایر منابع که در پایان فصل به آنها اشاره می‌نماییم می‌پردازیم.

الف. سیره

سیره در زبان عربی از ماده «سیر» است، سیر یعنی حرکت، رفتن، راه رفتن. همچنین نوع راه رفتن. سیره بر وزن «فعله» است و در زبان عربی، دلالت بر نوع می‌کند.

راغب اصفهانی سیره را به معنای حالتی دانسته که انسان یا غیر انسان بر آن حالت باشد. شهید مطهری می‌نویسد: سیره در زبان عربی از ماده سیر است. «سیر» یعنی حرکت، رفتن، راه رفتن، «سیره» یعنی نوع راه رفتن، سیر یعنی رفتن، رفتار، ولی سیره یعنی نوع و سبک رفتار. آنچه مهم است شناخت سبک رفتار پیغمبر است. آنها که سیره نوشته‌اند رفتار پیغمبر را نوشته‌اند [و نه سبک و اسلوب پیغمبر در رفتار را] این کتابها که ما به نام سیره داریم؛ سیر است نه سیره... رفتار پیغمبر نوشته شده است، نه سبک پیغمبر در رفتار، نه اسلوب رفتار پیغمبر، نه متد و روش پیغمبر. سیره «از قرن اول و دوم هجری بین مسلمین رایج گردید و ریشه‌ی عربی دارد، و عبارت است از تداوم و استمرار سیرت و روش عملی مردم یا جمعی از آنان بر انجام دادن یا ترک کاری. از سیره در اصول فقه به عنوان یکی از راههای دستیابی به احکام شرع سخن به میان آمده، تا جایی که در باب هایی از فقه نیز در مورد احکام گوناگون، بدان استناد و استدلال کرده اند..

سیره در اصطلاح به آن بخش از رفتار و روش عملی هر شخص گفته می‌شود که از حالت وحدت و یکبار یا چند بار محدود انجام گرفتن بیرون آمده باشد و به مرحله تکرار و مداومت رسیده باشد، و به صورت یک سبک و متد درآمده باشد..

ب. محیط

محیط مقابل محاط است. اسم فاعل از احاطه، فراگیرنده، در برگیرنده، و احاطه کننده معنی می‌دهد.

اکثر مردم حجاز پیش از اسلام بت پرست بودند و به خدای یکتا و روز رستاخیز اعتقاد نداشتند . برای بحث و تحقیق درباره ی کیفیت پرستش عرب در عصر جاهلی قدیمی ترین ماخذ و معتبرترین آنها قرآن کریم می باشد که در آیات متعددی علیه منکران مبدا و معاد استدلال نموده است. ابن کلبی می نویسد : «عرب دیوانه وار شیفته ی پرستش بتان بود . سنگی را بر چیزی نصب می کرد و به طواف آن می پرداخت . همچنان که کعبه را طواف می کرد. اینگونه سنگ ها را انصاب می نامیدند.

اگر سنگ ها تندیس بودند آنها را اصنام و اوثنان می خواندند ...»

جامعه ی قبیله ای در عصر جاهلی به سه طبقه ی اجتماعی تقسیم می گردید طبقه اصیل که متشکل از همه فرزندان اصلی قبیله بود طبقه ی موالی که از طریق پیمان یا همسایگی به قبیله می پیوستند و طبقه ی بندگان و بردگان .

شرب خمر، خرافه گویی، نژاد پرستی ، تکبر و خودبزرگ بینی ، زنده به گور کردن دختران و بسیاری دیگر از رذایل فردی و اجتماعی جامعه آن روز مکه را به یک محیط نا امن و پر تنش شرایط نا امید کننده ای را برای انسان های آزاده ایجاد کرده بود ، که در واقع همه این ها ارزش افرادی مثل شخص حضرت امیر المومنین (ع) را که در این محیط آلوده به این درجه از رشد و کمال رسیده اند را بیشتر نمایان می کند.

تأثیر محیط در اخلاق حضرت علی (ع)

یکی از بستر های لازم برای رشد و پرورش صفات و رفتار های اخلاقی محیط سالم و فرهنگ خوب جامعه است چراکه وضع محیط اجتماعی انسان ها اثر زیادی در روحیات و اعمال آنها دارد و انسان بسیاری از صفات و رفتار های خود را از محیط و فرهنگ حاکم کسب می کند.

اگر چه انسان می تواند در محیط ناپاک و آلوده پاک زندگی کند و در محیط های پاک سیر ناپاکی را طی کند ولی تاثیر محیط و فرهنگ را به عنوان یک عامل مهم زمینه ساز و بستر ساز نمی توان انکار کرد .

فرهنگ مجموعه اموری است که به روح و فکر انسان شکل می دهد و انگیزه اصلی او را به سوی مسائل مختلف فراهم می سازد به بیان دیگر مجموعه عقاید ، تاریخ ، آداب ، عادات و رسوم ، ادبیات و هنر یک

جامعه همان فرهنگ آن جامعه است و به بیان سوم فرهنگ یعنی بینش ها و گرایش های یک جامعه کوچک یا بزرگ بی شک اگر فرهنگ یک جامعه بر محور فضائل دور بزند زمینه ی بسیار مناسبی برای پرورش صفات عالی انسانی و تهذیب نفوس و تربیت اخلاقی فراهم می سازد و اگر بر محور رذایل اخلاقی دور بزند افراد محیط را کاملاً آماده ی پذیرش رذایل میسازد و چه بسا بیشتر مردم آن محیط تحت تاثیر آن فرهنگ نادرست قرار بگیرد.

خداوند در قرآن کریم در سوره ی اعراف آیه ۲۸ می فرمایند: « و هنگامی که کار زشتی انجام می دهند، می گویند پدران خود را بر این عمل یافتیم و خداوند ما را به آن دستور داده است، بگو خدا هرگز به کار زشت فرمان نمی دهد آیا چیزی به خدا نسبت می دهید که نمی دانید.»

طبق این آیه شریفه میتوان گفت بحث در این است که فرهنگ هر قوم و ملتی هر چه باشد در پرورش صفات اخلاقی اثر تعیین کننده ای دارد، فرهنگ های خوب و شایسته انسان های با صفات پسندیده پرورش می دهد و فرهنگ های منحط و آلوده عامل پرورش رذایل اخلاقی است لذا این آیه ی شریفه سخن از عذر آوردن گروهی از منحرفان شیطان صفت به میان می آورد که وقتی عمل زشتی انجام می دهند اگر از دلیل آن سوال شد می گویند این راه و رسمی است که نیاکان خود را بر آن یافتیم .

و بلکه پارا از این هم فراتر می نهند و می گویند که خداوند نیز به ما دستور داده است که آن را انجام دهیم یعنی آداب و رسوم و سنت پیشینیان را دلیلی بر خوبی عمل و حتی دلیلی بر حکم الهی می گرفتند و نه تنها از قباحات و زشتی عمل یا صفات اخلاقی مربوط به آن شرم نداشتند بلکه به آن افتخار می کردند.

حال آنکه خداوند این ادعا را رد می کند و این بهانه جویی ها را باطل می داند پس می توان نتیجه گرفت که آلوده بودن محیط نمی تواند عذری برای گناه کردن باشد و تمام انسان ها در هر شرایط محیطی مکلفند راه درست را بیابند و با طی مسیر در صراط مستقیم به رستگاری برسند و نمونه ی بزرگ این جریان وجود گرانقدر حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام هستند که در آن بی خردی و کج اندیشی و رسوم ددمنشانه ی جامعه ی تاریک قبل از اسلام جزیره العرب با نگاه به نور خداوند در چهره فرستاده ی پاکش خاتم الانبیا

حضرت محمد مصطفی (ص) به عالی ترین درجات اخلاق و صفات الهی می رسند. در ادامه به بررسی سیره اخلاقی ایشان در دوران قبل از اسلامی می پردازیم.

سیره اخلاقی حضرت علی (ع)

در باب عدالت حضرت ابن عبد البر مالکی می نویسد: « مالی نزد علی (ع) نمی آوردند مگر آنکه بی درنگ آن را تقسیم می کرد و چیزی از آن را در بیت المال نمی گذاشت مگر آنکه در آن روز مستحقی نمی یافت و می فرمود: ای دنیا دیگر را فریب بده، هیچ چیزی برای خود از بیت المال بر نمی داشت و دور نزدیک در نزد او یکسان بود و... »

زهد امام علی (ع) در بیان ابن اثیر اینگونه است که می گوید: « ما از ترسیم زهد علی نا توانیم، علی آمد تا نظریه اسلام را در حکومت نشان دهد، او آمد تا نان جویی را که آردش به دست همسرش تهیه می شد بخورد و کیسه آن نان خشک مهر بزند و بگوید من دوست ندارم از غذایی که نمی دانم چگونه تهیه شده بخورم و هرگز در قصر های مجلل و با شکوه سکونت نکرد. »

امام صادق (ع) در مورد شجاعت جد بزرگوارشان می فرمایند: « پرچم داران کفر در جنگ احد نه نفر بودند که همه ی آنها به دست امام علی به هلاکت رسیدند. »

خواهید علی (ع) در بستر پیامبر (ص) در ليله المبيت نشانی از خود گذشتگی و فداکاری و شجاعت بی نظیر آن حضرت است، که در راه اعتلای اسلام از هیچ کوششی دریغ نکرد.

صبر و بردباری، انفاق به فقرا و یتیمان، آزاد کردن بردگان، و بسیاری از صفات الهی دیگر در وجود مبارک حیدر کرار (ع) ایشان را از سایر انسان های آن دوران و بلکه تمام طول تاریخ متمایز می گرداند، و ایشان را در جایگاه رفیعی قرار داده است تا پیشوای تمام آزادگان و انسان های با شرافتی باشد، که در سیر الی الله و در صراط مستقیم نور این وجود مقدس را چراغی برای گمراه نشدن به راهبری و امامت برگزینند، آن چنان که خداوند باری تعالی در غدیر خم جبرائیل امین را فرستاد تا آیه «انی اکملت دینکم...» را برای فرستاده

خویش حضرت محمد مصطفی (ص) نازل کند و ایشان نیز به امر پروردگار در برابر خلق خدای عز و جل
علی (ع) را ولی و سرپرست مومنان خواندند، و مردم را به پیروی از این ذات مقدس فراخواند .

منابع و ماخذ

قرآن کریم

. ابوالحسن احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، تحقیق: عبدالسلام محمد هارون، ج ۳، ص ۱۲۰

محمد بن عبدالله بن مالک اندلسی، الفیها بن مالک فی النحو والصرف، ص ۴۱۳

. معجم مقاییس اللغة، ج ۳، ص ۱۲۱

. محمود بن عمر زمخشری، أساس البلاغه، تحقیق: عبدالرحیم محمود، ص ۲۲۶

مصطفی دلشاد تهرانی، گزیده سیره نبوی (منطق عملی)، ص ۲۱.

مرتضی مطهری سیری در سیره نبوی، ص ۴۶.

تهذیب الاخلاق، صفحه ۵۱

فرهنگ لغت دهخدا